

Siirtolaisuus muovaa oikeuskulttuuria Venäjällä

Miten työperäinen siirtolaisuus vaikuttaa maan oikeudelliseen kulttuuriin? Miksi siirtolaiset ylläpitävät omaa rinnakkaista oikeudellisten kiistojen ratkomisjärjestelmäänsä? Mitä kanavia pitkin siirtolaiset vaikuttavat ympäröivän yhteiskunnan rakenteisiin? Miten rinnakkaiset oikeudelliset järjestelmät ja siirtotyöläisten käyttö harmaassa taloudessa heijastuvat koko yhteiskunnan kehitykseen?

Nämä kysymykset ovat olennaisia tutkittaessa paperittomien siirtotyöläisten muuttuvaa oikeuskulttuuria ja heidän integraatiotaan niin sanotussa hybridissä poliittisessa järjestelmässä ja pyrimme valottamaan niitä meneillään olevassa tutkimusprojektissamme *Migration, Shadow Economy and Parallel Legal Orders*. Esimerkkinä tällaisesta järjestelmästä käytämme Venäjää, joka on sekä hybridi poliittinen järjestelmä että yksi maailman suurimpien maahanmuuttajavirtojen vastaanottajamaista. Hybridillä tarkoitamme autoritaarisen ja demokraattisen järjestelmän välimuotoa, joka on yleinen maailman poliittisten järjestelmien joukossa.

Tarkastelumme lähtee liikkeelle tapaustutkimuksesta, johon valitsimme teoreettisesti edustavan otoksen työperäisiä maahanmuuttajia Moskovan keskiaasialaisten siirtotyöläisten joukosta. Tulokulmamme on etnografinen jalkautuminen tutkittavien pariin ja teemahaastatteluiden tekeminen sekä yksilö- että ryhmähaastatteluina. Tämän menetelmän avulla valotamme harmaassa taloudessa työskentelevien siirtotyöläisten suhteen rakentumista niin Venäjän lakiin ja viralliseen oikeusjärjestelmään kuin myös sekä perinteisiin että Moskovassa syntyneisiin rinnakkaisiin epävirallisiin ongelmien ratkomisjärjestelmiin.

Kenttätöissämme käytämme venäjää, uzbekin kieltä, englantia ja suomea. Haastatteluissa kieli vaihtelee venäjän ja uzbekin välillä. Usein haastattelut tapahtuvat ruokailun yhteydessä. Olemme istuneet haastateltaviemme kanssa ravintoloissa, väliaikaismajoituksissa ulkosalla ja rakennuksilla, sekä toimistotiloissa. Maahanmuuttajien lisäksi keskustelemme maahanmuuttoasioiden parissa työskentelevien asiantuntijoiden, kuten asianajajien ja erilaisten järjestöjen edustajien, kanssa. Tähän mennessä olemme tehneet kaksi pidempää kenttätöyjaksoa Moskovassa, joiden aikana olemme tavanneet lähes 50 henkilöä.

Yksinkertainen näkemys oikeudelliseen integraatioon eli sopeutumiseen uuteen oikeuskulttuuriin on tarkastella sitä yksisuuntaisena oppimisprosessina. Sen mukaan tulijat omaksuvat uuden maan lait ja tavat sellaisenaan. Epäonnistunut integraatio tarkoittaa tällöin, että lakeihin ei tutustuta, niitä ja uuden maan tapoja ei haluta omaksua tai että näiden omaksuminen on puutteellista. Tällainen varsin suoraviivainen tarkastelu auttaa toki näkemään, miltä tulijoiden suhde lakiin ja instituutioihin näyttää ideaalitulanteessa. Tämän kaltaisen näkemyksen puitteissa voidaan tarkastella, kuinka tulijoiden tietojen, käyttäytymisen ja asenteiden tulisi muuttua, jotta ne olisivat vastaanottavan maan lainsäädännön kannalta toivottavia.

Myös meidän hankkeemme lähtökohtana ovat lainsäädäntö, sopimukset ja hallinnon vakiintuneet käytänteet. Kysymyksenasettelussa on kuitenkin täytynyt ottaa huomioon myös vastaanottavan maan eli Venäjän oman arkipäiväisen oikeuskulttuurin epäviralliset käytänteet, jotka poikkeavat lainsäädännöstä ja organisaatioiden virallisista tavoitteista. Tyypillinen esimerkki tällaisista käytänteistä ovat poliisien ja viranomaisten ottamat lahjukset. Virallisen rekisteröinnin ja työluvan saaminen voi olla siirtotyöläisille hankalaa ja kallista. Lahjusten maksaminen papereita tarkastaville poliiseille onkin monelle siirtotyöläiselle arkipäivää. Näin sekä venäläisen hallinnon että maahanmuuttajien omat toimintatavat ylläpitävät epävirallisia käytänteitä, rinnakkaisia oikeudellisia järjestelmiä ja tekevät harmaan talouden torjunnasta vaikeampaa.

Lisäksi olemme halunneet katsoa myös sitä, miten tulijat omalta osaltaan vaikuttavat vastaanottavan maan oikeudelliseen elämään. Vaikutus voi tulla useaa reittiä pitkin ja käsittää lähtömaan oikeudellisen kulttuurin, uskonnollisia perinteitä tai uuden Venäjällä muodostetun identiteetin. Vaikutukset ovat usein hyvinkin arkipäiväisiä ja liittyvät epävirallisiin keinoihin selviytyä Venäjällä. Epäviralliset verkostot omine sääntöineen korvaavat usein venäläisen oikeusjärjestelmän siitä syystä, että tämä virallinen oikeusjärjestelmä ei kykene turvaamaan paperittomien maahanmuuttajien oikeuksia. Esimerkiksi maksamattomia palkkoja saatetaan periä turvautumalla rikollisjärjestöihin. Paperittoman maahanmuuttajan kuollessa tai loukkaantuessa vakavasti apua tarjoaa useimmiten vain oma yhteisö. Siksi siirtotyöläisten parissa onkin vakiintunut käytäntö, jonka mukaan tällaisissa tapauksissa koko yhteisön odotetaan osallistuvan avustuskeräykseen.

Miten sitten työn perässä Venäjälle tulleet voisivat itse vaikuttaa asemaansa? Etenkin heikoimmassa asemassa olevat maahanmuuttajat, jotka eivät tunne venäläistä yhteiskuntaa ja osaa kieltä, turvautuvat erilaisiin välittäjiin niin työpaikan, asunnon kuin virallisten dokumenttien hankkimisessa. Olemme kuitenkin tavanneet kenttätyössämme myös hyvin integroituneita maahanmuuttajia. Mitä kauemmin maahanmuuttajat ovat asuneet Venäjällä, sitä todennäköisempää on, että he kykenevät myös hankkimaan virallisen rekisteröinnin ja työluvan sekä puolustamaan oikeuksiaan esimerkiksi lahjuksia pyytävää viranomaista vastaan.

Näyttääkin siltä, että tiedon lisääminen venäläisestä hallinnosta ja oikeudesta on keskeistä niin maahanmuuttajien integraatiossa kuin rinnakkaisten oikeudellisten järjestelmien vähittäisessä kitkemisessä. Tämä yksin ei kuitenkaan riitä, vaan kyse on myös laajemmasta haasteesta, jossa yhdistyvät lähtömaiden taloudellinen ja poliittinen kehitys sekä Venäjän yritystoiminnan, hallinnon ja oikeusjärjestelmän luotettavuus sekä viralliset ja epäviralliset käytänteet. Tässä yhteydessä tuleekin kysyä, mitä venäläinen yhteiskunta lopulta maahanmuuton kautta tavoittelee ja kuinka se on valmis muuttamaan päästäkseen tavoitteisiinsa.

Anna-Liisa Heusala
& Kaarina Aitamurto

Kirjoittajat toimivat Koneen Säätiön rahoittamassa hankkeessa Migration, Shadow Economy and Parallel Legal Orders. Projektin johtaja Anna-Liisa Heusala työskentelee Venäjän tutkimuksen yliopistonlehtorina ja Kaarina Aitamurto vanhempana tutkijana Aleksanteri-instituutissa.